

Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską, pod red. Stanisławy Borkowskiej, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa 2002, ss. 389.

Przygotowania Polski do przystąpienia do Unii Europejskiej rozpoczęły się w wyjątkowo trudnym okresie. Proces dostosowawczy, zainicjowany w 1994 r., zbiegł się bowiem z procesami transformacji systemowej, które rozpoczęły się zaledwie pięć lat wcześniej. Sytuacja taka rodziła dwojakie konsekwencje; z jednej strony przyspieszała proces przemian, a z drugiej obarczała społeczeństwo ogromnymi kosztami. Specyficzne uwarunkowania wewnętrzne wszystkich kandydujących krajów, w tym także Polski, były ponadto niejednokrotnie powodem niepokoju, wątpliwości i zastrzeżeń zgłaszanych przez państwa członkowskie w związku z ich przyjęciem do struktur unijnych. Nie bez znaczenia dla formułowania podobnych sądów pozostawało i nadal pozostaje występowanie zjawiska bezrobocia, bezrobocia na skalę masową.

W Polsce w latach 1945–1989 jawne i masowe bezrobocie nie było znane, po prostu nie istniało. Reformy ekonomiczne początku lat 90-tych, zmierzające do stabilizacji i restrukturyzacji gospodarki, spowodowały diametralną zmianę sytuacji na rynku pracy. Niedobór siły roboczej, wynikający z nadmiernego zatrudnienia, zastąpiony został w wyniku tych działań znaczną jej nadwyżką i jawnym bezrobociem. Dla społeczeństwa i dla rządzących było to ogromnym zaskoczeniem, a brak doświadczeń i wzorów postępowania w tej zupełnie nowej sytuacji – sytuacji niedoboru miejsc pracy sprawił, że podejmowanie decyzji zawierających prawne i instytucjonalne rozwiązania w tym zakresie odbywało się chaotycznie i w pośpiechu. Jako główna przyczyna bezrobocia w Polsce wskazywane jest „nałożenie się nowych stosunków rynkowych na starą strukturę gospodarczą i rządzące w niej mechanizmy”. W tak ogólnym określeniu zawiera się jednak cały katalog przyczyn o różnej proveniencji i charakterze, których nie sposób jest enumeratywnie wyliczyć i wskazać. Wskazuje to jednocześnie na konieczność podjęcia wielotorowych i wieloaspektowych działań w zakresie poprawy sytuacji na rynku pracy, które należy postrzegać i wprowadzać w życie pakietowo. Wiąza się one przede wszystkim z przyjętą przez Polskę metodologią Unii Europejskiej w sferze wytyczania celów narodowej strategii zatrudnienia. Cztery filary tej strategii: poprawa zatrudnialności, zwiększenie adaptacyjności przedsiębiorstw i pracowników do nowych warunków konkurencyjności gospodarki, rozwój przedsiębiorczości oraz likwidacja nierówności na rynku pracy rzutujących też na nierówności społeczne – w przyjętych przez Polskę dokumentach zostały dostosowane i zaadaptowane do konkretnych, panujących w naszym kraju warunków. Sporządzenie i przyjęcie wszelkich aktów prawnych musi być oparte na solidnej bazie naukowej, którą dawały szeroko zakrojone badania zarówno dotyczące sytuacji na rynku pracy, jak i ogólnych tendencji i kierunków rozwoju gospodarczego.

Jednym z licznych opracowań podejmujących powyższą problematykę jest publikacja Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych pod redakcją Stanisławy Borkow-

skiej pt. *Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską*. Jest to raport z badań zrealizowanych w ramach Projektu Celowego Zamawianego, ustanowionego przez Komitet Badań Naukowych na zamówienie Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Głównym celem tych badań, jak podkreśla S. Borkowska, było:

- rozpoznanie sytuacji na polskim rynku;
- identyfikacja barier integracji występujących na rynku pracy;
- określenie korzyści z integracji, uwzględniając ich horyzont czasowy;
- określenie kierunków działań, jakie należy podjąć, aby zmniejszyć negatywne skutki integracji z UE oraz zagwarantować korzyści z niej płynące.

Analizą objęto przede wszystkim okres przedakcesyjny, ale w prezentowanych symulacjach i w prognozach uwzględniono także okres po przystąpieniu Polski do UE, aż do 2005 czy 2010 r. Dla kompleksowej oceny naszej sytuacji obok analiz porównawczych z UE jako całością przedstawiono również doświadczenia Grecji, Hiszpanii, Portugalii i Irlandii, obejmujące kilka lat przed i po akcesji do UE.

Praca podzielona jest na cztery części. Część I podejmuje problematykę *Zatrudnienia i bezrobocia w drodze do Unii Europejskiej* i obejmuje trzy rozdziały. W rozdziale I nakreślono tło, które jest podstawą dokonania rzeczowych analiz, zawartych w kolejnych rozdziałach; poświęconych przemianom na rynku pracy w Polsce (II) oraz sytuacji na wsi w tym zakresie (III). Część II zawiera analizę głównych determinant rynku pracy w Polsce w perspektywie integracji z UE i również obejmuje trzy rozdziały. Przedstawiono w nich; determinanty makroekonomiczne (IV), analizę systemu edukacji w powiązaniu z rynkiem pracy (V) oraz analizę wpływu wynagrodzeń i kosztów pracy na tenże (VI). Podmioty funkcjonujące na rynku pracy oraz ich współdziałanie w zakresie polityki rynku pracy to przedmiot rozważań części III. Otwiera ją w zasadzie już rozdział VII zawierający ocenę pracy i gospodarowania pracą w przedsiębiorstwach oraz wpływ tychże na rynek pracy. Znaczenie dialogu społecznego zaś omówione zostało w rozdziale VIII. Rozdział IX to analiza roli państwa w szczególności w zakresie realizowanej przezeń polityki rynku pracy. Drogowskazy dla dalszych działań w zakresie zatrudnienia i bezrobocia zawarte są w zamykającej całość opracowania części IV. Niektóre materiały statystyczne i szczegółowe wyniki badań ankietowych oraz objaśnienia metodologicznych zawarto zaś w aneksach.

Celem rozdziału I jest wskazanie potencjalnych korzyści i zagrożeń związanych z akcesją Polski do UE, a także charakterystyka unijnego modelu rynku pracy i dokonujących się w nim przemian. Jedną z najgroźniejszych i najbardziej problemowych, zwłaszcza dla naszych niemieckich sąsiadów, kwestią jest realizacja zasady swobodnego przepływu osób. Stanisława Borkowska (autorka rozdziału I) podkreśla, że kraje UE zachowały w tym zakresie kompetencje dotyczące ustalania zasad dostępu do swego rynku dla pracowników krajów trzecich i mogą, na zasadach bilateralnych, obejmować niektóre z nich preferencjami. Rozważając

potencjalne korzyści i koszty związane z przystąpieniem do Unii, Autorka zwraca uwagę na konieczność uwzględnienia wielu czynników wewnętrznych, nie zawsze bezpośrednio związanych z procesami integracji, które rzutować będą na skalę korzyści i rozmiary poniesionych kosztów. Dokonując analizy modeli gospodarowania zasobami pracy stwierdza, że zachodzące w tym zakresie zmiany modelu unijnego dają zdecydowanie pozytywne efekty, a wkroczenie na tę ścieżkę przez Polskę rodzi nadzieję na skuteczne rozwiązywanie problemów rynku pracy.

Próbą odpowiedzi na pytanie, na ile polski rynek pracy przybliżył się do unijnego i jak pod tym względem lokuje się Polska w peletonie aspirujących krajów Europy Środkowo-Wschodniej jest rozdział II. Zawarto w nim szczegółowe informacje dotyczące zatrudnienia i bezrobocia w okresie przedakcesyjnym w Polsce, uwzględniając zachodzące zmiany, poziom aktywności zawodowej ludności, strukturę zatrudnienia oraz zagadnienia związane z elastycznością i stopniem regulacji rynku pracy.

Specyfika i waga rynku pracy na wsi skłoniła autorkę do podjęcia odrębnej analizy, opartej głównie na rozległych badaniach ankietowych, w rozdziale III. Wskazując na niewielkie pozytywne zmiany, jakie zaszły w rolnictwie i na wsi, podkreśla jednak istnienie ogromnego dystansu między polskim a unijnym rolnictwem. Przeludnienie, przerost zatrudnienia, niska produktywność, rozdrobnione gospodarstwa, zaniedbana infrastruktura czy niskie kwalifikacje ludności, to najważniejsze i największe bariery integracji polskiej wsi i rolnictwa.

Analiza determinant, określających sytuację na polskim rynku pracy, zawarta w części II, w rozdziale IV, wskazuje wyraźnie na istotne znaczenie czynników takich jak; wzrost gospodarczy, równowaga budżetowa, równowaga na rynku pieniądza krajowego czy równowaga bilansu handlowego. Ocena wpływu integracji na rynek pracy w Irlandii, Grecji, Hiszpanii i Portugalii prowadzi Elżbietę Kryńską (autorkę rozdziału IV) do wniosku, że jedynie sformułowanie i konsekwentna realizacja najważniejszych elementów strategii polityki makroekonomicznej doprowadzić może do poprawy obecnej sytuacji rynku pracy w średnim i długim okresie. Dokonuje tutaj również prezentacji tych elementów oraz omawia ich wpływ twierdząc, że „dla sytuacji na rynku pracy w Polsce w okresie przed- i poakcesyjnym zasadnicze znaczenie mają tempo i zakres przekształceń strukturalnych w gospodarce, realizowana polityka gospodarcza oraz kształt reformy rynku pracy, a w perspektywie objęcie obywateli polskich swobodą przepływu pracy”¹. W Aneksie I do rozdziału IV przedstawiono wybrane scenariusze rozwoju polskiej gospodarki opracowane przez instytucje rządowe oraz instytucje niezależne.

Zagadnienie nieprzystosowania systemu edukacji zawodowej w Polsce do potrzeb rynku pracy oraz identyfikacja najważniejszych koniecznych do wprowadzenia zmian w tym zakresie stanowią treść rozdziału V, którego autorem jest

¹ S. Borkowska (red.), *Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską*, IPiSS, Warszawa 2002, s. 197.

Stefan M. Kwiatkowski. Wskazuje On na konieczność posiadania przez pracowników, obok wysokich specjalistycznych umiejętności zawodowych, także przygotowania zawodowego w szerszym zakresie. Podkreśla także, że proces kształcenia zawodowego wymaga znacznego rozłożenia w czasie działań związanych z przygotowaniem specjalisty w określonym zawodzie. Niezmiernie ważną jest ponadto ścisła współpraca pracodawców z instytucjami edukacyjnymi, mająca zapewnić wpływ na model systemu edukacji zawodowej; cele, treść, metody i formy organizacyjne szkolnej i pozaszkolnej edukacji przy uwzględnieniu zmian zachodzących na rynku pracy.

Rozdział VI zawiera szczegółową analizę wpływu kosztów pracy na tempo i charakter wzrostu gospodarczego (wzrost PKB, produktywność pracy i popyt na pracę) przedstawioną przez Bogusławę Urbaniak. Jako podstawowy miernik konkurencyjności międzynarodowej są one znaczącym elementem prognoz dotyczących warunków, możliwości i szans Polski związanych z integracją. Podobnie jak E. Kryńska, dokonując w rozdziale IV analizy wpływu wewnętrznych uwarunkowań makroekonomicznych na polski rynek pracy, Autorka posługuje się przykładem najmniej rozwiniętych krajów unijnych (Portugalia, Grecja, Hiszpania i Irlandia) w celu zaprezentowania sytuacji w okresie przed- i poakcesyjnym. W wyniku porównania sformułowano pogląd, iż proces akcesji, wiążący się bezpośrednio z koniecznością wyrównywania standardów oraz podnoszenia konkurencyjności, spowoduje wzrost realnych wynagrodzeń, czyli względny wzrost kosztów pracy, co z kolei pociągnie za sobą presję pracodawców na wzrost wydajności. Przewaga komparatywna naszego kraju, wynikająca z wielokrotnie niższych niż w krajach o najwyższym poziomie rozwoju kosztów zatrudnienia pracownika, nie może jednak, jak podkreśla Urbaniak, napawać huraoptymizmem zważywszy na efektywność pracy polskiego robotnika, znacznie niższą w porównaniu z innymi krajami. Stopniowa poprawa sytuacji gospodarczej i szybsze tempo wzrostu gospodarczego przyczynić się będą do wzrostu kosztów pracy (standardy i wynagrodzenia) jedynie w początkowym okresie, natomiast w dłuższej perspektywie ich znaczenie będzie maleć.

Wpływ na rynek pracy wywierają również stosowane w przedsiębiorstwach strategie zarządzania zasobami ludzkimi, których rolę i znaczenie podkreśla w rozdziale VII Aleksy Poczowski. Wyzwania dla Polski wiążą się w tym zakresie nie tylko z dostosowaniem w kwestiach prawnych, ale w głównej mierze z jakością i rangą realizowanej w polskich firmach polityki personalnej, jako istotnego czynnika warunkującego ich konkurencyjność na unijnym rynku. Przeprowadzone badania pozwoliły Autorowi na wskazanie konkretnych działań, niezbędnych dla podniesienia poziomu zarządzania w polskich przedsiębiorstwach.

W kolejnym rozdziale (rozdział VIII) Kazimierz W. Frieske zajął się niezwykle złożoną i trudną problematyką związków występujących między modelami zbiorowych stosunków pracy a dynamiką rynku pracy. Podsumowując rozważania stwierdza, iż nie możemy w jednoznaczny sposób wskazać przewag jedne-

go modelu nad innym, a jedynym, co zapewni sprawne ich funkcjonowanie, jest konsekwentne przestrzeganie i respektowanie zasad wybranego modelu.

Rozdział IX to rozważania dotyczące miejsca i roli instytucji rynku pracy oraz zakresu polityki państwa na rynku pracy. Jak podnosi Autor, Zenon Wiśniewski, polski rynek pracy nie został jeszcze w pełni ukształtowany od strony instytucjonalnej, „jednak stopień jego regulacji jest stosunkowo wysoki, co nie sprzyja procesom restrukturyzacji gospodarki i utrudnia procesy dostosowawcze naszej gospodarki do wymagań Unii Europejskiej”². Trudnym, lecz koniecznym jest zdefiniowanie miejsca i roli państwa w polityce rynku pracy. Sprecyzowania wymaga przede wszystkim zakres interwencji oraz instrumenty oddziaływania, co, jak wskazuje, jest możliwe jedynie po uprzedniej wnikliwej analizie sytuacji na rynku pracy oraz zdefiniowaniu najbardziej istotnych problemów, których rozwiązaniem państwo miałoby się zająć. W polskich warunkach niezwykle istotną jest koordynacja makroekonomicznej polityki zatrudnienia z instrumentami polityki pieniężnej, finansowej, inwestycyjnej, handlu zagranicznego oraz płac. Jedynie kompleksowe i spójne podejście stworzy podstawy do prowadzenia przez państwo efektywnej polityki na rynku pracy. Działaniami o największym znaczeniu są, według Wiśniewskiego te związane z promocją inwestycji, aktywnymi programami zatrudnieniowymi (należy zwiększyć wydatki na aktywne programy), deregulacją rynku pracy czy stosowaniem elastycznych form zatrudnienia. Argumentując powyższe stwierdza, że umiarkowana deregulacja sprzyja elastyczności zatrudnienia i obniża koszty pracy sprawiając, że „łatwiej jest zwolnić, ale i chętniej (przy niższych kosztach i ryzyku) się zatrudnia”³. Podjęcie odpowiednich decyzji określających i sankcjonujących miejsce polityki państwa na rynku pracy leży, co z całą mocą podkreśla, tylko i wyłącznie w naszej gestii. Efektywne wykorzystanie pomocy, jakiej udziela nam Unia, wymaga przede wszystkim starannego i rzetelnego przygotowania odpowiednich programów i strategii, których konsekwentna realizacja przyspieszy tempo wzrostu gospodarczego, a w efekcie uczyni politykę rynku pracy bardziej skuteczną. Autor upatruje w tych działaniach najważniejsze i najpoważniejsze wyzwanie dla Polski.

W ostatniej, IV części niniejszego opracowania Stanisława Borkowska, w sposób niezwykle precyzyjny, określa kierunki dalszych działań w zakresie zatrudnienia i bezrobocia, których podjęcie umożliwi Polsce szybszą akcesję, stwarzając jednocześnie szanse na pozytywne saldo bilansu kosztów i korzyści. Tak trafne sformułowanie „drogowskazów i rekomendacji” możliwe było poprzez dogłębną analizę poszczególnych aspektów rynku pracy dokonaną w poprzednich częściach pracy.

Należy z całą pewnością stwierdzić, że praca pod redakcją Stanisławy Borkowskiej, *Rynek pracy wobec integracji z Unią Europejską*, stanowi bogate i rze-

² Ibidem, s. 323.

³ Ibidem, s. 353.

telne źródło informacji dotyczących aktualnej sytuacji na polskim rynku pracy, wynikających z niej głównych barier dla integracji, korzyści płynących z integracji oraz pożądaných kierunków działań umożliwiających zmniejszenie negatywnych dla polskiej gospodarki i rynku pracy skutków akcesji oraz intensyfikację korzyści zeń płynących.

Mimo niezwykle szerokiego zakresu podejmowanej problematyki praca jest spójna i przejrzysta. Opracowanie to raport z badań zrealizowanych w ramach Projektu Celowego Zamawianego, ustanowionego przez Komitet Badań Naukowych na zamówienie Ministra Pracy i Polityki Społecznej, który niewątpliwie może i powinien stać się inspiracją zarówno dla podejmowania dalszych badań w tym zakresie przez teoretyków, jak i dla tworzenia efektywnych programów i strategii w zakresie polityki rynku pracy (skoordynowanej z innymi politykami) przez praktyków.

Magdalena Wróblewska

Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań

Tomasz Lis, Krzysztof Skowroński, Mariusz Ziomecki,
ABC dziennikarstwa, Wydawnictwo Axel Springer Polska, Warszawa 2002, ss. 94.

Tak jak nierealistyczne jest oczekiwanie, że prasa bulwarowa rozwiąże problemy jej czytelników, tak samo mało racjonalne wydaje się dążenie do tego, by tanie, popularne poradniki zastępowały podręczniki akademickie. Takie aspiracje ma, kojarzone dotąd głównie z segmentem kolorowej prasy kobiecej, Wydawnictwo Axel Springer Polska, prezentując publikację *ABC dziennikarstwa*. W myśl reguły stosowanej w kolorowych tygodnikach, która zakłada, że tytuł sprzedaje się o ile ma dobrą okładkę, wydawcy zadbali, żeby pojawiające się na okładce książki hasła, zwróciły uwagę wszystkich potencjalnie zainteresowanych uprawianiem dziennikarstwa; począwszy od młodzieńców dopiero planujących przyszłość i wybór życiowej profesji, poprzez początkujących w zawodzie a skończywszy na doświadczonych dziennikarzach, którzy przywołani zachętami z okładki ("Wskazówki i porady nie tylko dla początkujących", „Zobacz jak to robią najlepsi”, „Podręcznik i CD-Rom za 24 zł”, „Rady krok po kroku”), poczują się zobowiązani do przejrzenia publikacji. Wydawca zakłada zatem, że *ABC dziennikarstwa* powinno zainteresować wszystkich, niezależnie od ich poziomu wiedzy i doświadczenia zawodowego. W ten sposób pomyślana strategia, nie może wskazywać na poważne zainteresowanie segmentem podręczników, a raczej oznacza chęć osiągnięcia sukcesu wydawniczego, który rozumiany jest w kategoriach ko-